

Smedjan vid Brinken

Hällestadsbygden 1973.3

Smedjan vid Brinken – Hembygdsföreningens nyförvärv

När järnet sent om sider blev upptäckt och känt i Norden, uppstod vid sidan om bonden en ny yrkesgrupp – nämligen smedens. Men för att kunna nå själva upphovsmannen till det mångtusenåriga smidesyrket – sett i världshistoriskt perspektiv – måste vi söka oss till den bibliska urkunden, som är all sannings källa. Redan i 1 Mos. 4:22 omtalas en man vid namn Tubal-Kain som tillverkade alla slags verktyg av koppar och järn.

Från Tubal-Kains smedja till 1700- och 1800-talets bondesmedjor är steget långt. Men att den mänskliga odlingen ingalunda låg nere, under de tider vi så lite känner, framgår av den förnämliga uppsats av stenåldersredskap som finns att beskåda på Hällestads hembygdsgård. Under det första kvartalet på vårt århundrande fanns inom Hällestad en lång rad av yrkeskunnig och självägande smeder utöver bruks- och gårdssmederna. De utförde praktiskt taget allt inom landsbygden förekommande smiden, från klensmide, spiksmide och kättingsmide. Gamla smedjor från 1700- och 1800-talet har det funnits gott om i Hällestad. Så gott som varje gård och torp hade en egen smedja där enklare arbeten utfördes mer eller mindre, beroende på innehavarens intresse och kunnskap för yrket.

De flesta och äldsta smedjorna var timrade med knutskallar och saknade fönster. Ljus från den öppna dörren och skenet från härden var de enda ljuskällor som stod till buds. Härden var i stort sett byggd av natursten och i bästa fall med slaget och bränt tegel till rökutgången eller skorstenen. Lågan i härden närdes av träkol och förstärktes genom påblåsning av en blåsbälg som medelst en hävstång drogs för hand. Städet, ställt på en i marken nedgrävd städkubb, var jämte hammaren och tången smedjans viktigaste uppsättning. Därutöver fanns i många smedjor massor av prylar avsedda till olika ändamål.

Ungefär som ovan beskrivits: såg den smedja ut som Fiskeby fabriks AB nu skänkt till Hällestads hembygdsförening. Brinken – där ifrågavarande smedja upplevt sin storhetstid – kallades för Brinktorpet. Sannolikt har namnet kommit av den vackert och tydligt avtecknade strandbrinken, som åtminstone på 1920-talet klart kunde iakttas även av ett otränat öga. Strandbrinken är en kvarleva från tidigare högvattensepoker, där en sjövik söderifrån skurit in och stannat endast något hundratal meter från det gamla boningshuset.

Den nuvarande bostaden, som ligger några meter norr om platsen där den gamla stugan stod, har ursprungligen varit mangårdsbyggnad vid Hårdtorp (Håltorp? Evas anteckning) i Tjällmo. Den flyttades och uppfördes i ursprungligt skick vid Brinken på 1870-talet, sedan den nuvarande mangårdsbyggnaden vid Hårdtorp blivit färdigbyggd. Som barn till brukaren vid Brinken – en brukare vars namn vi inte känner – föddes i slutet av 1830-talet sonen August. Denne August blev med tiden smedjans okrönte kung. Efter ett mångårigt innehav av arrendet efter sin far, efterträdde han år 1901 av sonen Karl. Efter slutat arrende var August huvudsakligen sysselsatt med snickeri- och smidesarbeten, till dess ålderdom och sjukdom lade hinder i vägen, han avled 1920. Sedan har smedjan använts endast i begränsad omfattning.

I Brinkens historiska bakgrund under de två sista seklerna – äganderättsligt sett – kommer både Starrsjö, Borggård, Finspång och Fiskeby in i bilden.

Starrsjö, med underlydande torp – av vilka Brinken är ett – har fram till år 1867 tillhört Borggård. I början på 1800-talet ägdes Borggård med underlydande gårdar av den mäktige brukspatronen Olof

Burenstam. Redan följande år inköptes hela godset av brukspatron Per Jansson, som ägde det till sin död 1853. I arvskifte efter honom, upprättat den 16 aug samma år, tillfaller gårdarna dennes son Oskar Jansson. Efter 14 år eller närmare bestämt 1867 råkar Oskar Jansson i konkurs och enligt köpebrev av den första nov. samma år sålde konkursmassan bl.a. ett mantal Starrsjö till brukspatron på Finspång Carl Ekman och hans hustru Augusta, född von Scheele, för ett pris av 30 000 kr varå fastebrev meddelas 23 feb. 1869. År 1889 övergick äganderätten av Starrsjö till – det fem år tidigare bildade – AB Finspångs styckebruk, enligt köpebrev av fjärde maj 1889.

Under perioden 1902 – 1913 undergick Finspångs Bruk en genomgripande förändring, både äganderättsligt och tillverkningsmässigt sett. Carl Ekmans stolta kanonbruk inköptes i dec. 1903 av hans svåraste och till sist övermäktige konkurrent – Bofors. Bara en vecka efter affären avled den gamle brukspatronen. Finspångs styckebruk kom efter hand att omfatta endast skogs- och jordegendomarna och även de avyttrades 1918 till Fiskeby Fabriks AB, som fram till 1873 innehaft den juridiska äganderätten till den nu skänkta smedjan. Med tack till Fiskeby bolaget; för tillmötesgående och förståelse för hembygdsföreningens mål och syften sluter vi cirkeln.

Gunnar Andersson, Finspång

I husförhörslängder, dopbok och vigselbok har jag hittat följande fakta:

Torpare vid Brinken Peter Persson född 7 oktober 1799 Djurshyttan ägor, Hällestad.

Kom till Brinken, som dräng, från Skärstorp 1830

Död 1881 Brinken Hällestad

Gift 1831 med Sara Stina Carlsdotter född 18 oktober 1804 i Godegård och död 1876.

Paret får fem söner men endast två uppnår vuxen ålder.

Äldste sonen Per August Persson född 30 mars 1834 i Brinken, Hällestad (C:5 AD 287/1303)

Står som Torpare 1860 och föräldrarna som inhyses.

Död 13 oktober 1920 Brinken Hällestad av ålderdom (F:3 AD 88/58)

Gift 1861 med Catharina Svensdotter född 7 april 1835 i Vånga

Död 17 januari 1921 Brinken Hällestad av ålderdom (F:3 AD 91/61)

Paret får sju barn, fyra uppnår vuxen ålder.

Sonen Karl August Persson född 14 augusti 1868

Står som torpare från 1901.

Gift 1901 med Anna Carolina Larsson född 1878